

VNIVERSITAT
DE VALÈNCIA

Tema 4

Educació, moviment i ideologia

Educació del Moviment. 2n curs
Grau en Ciències de l'Activitat Física i de l'Esport
Curs 2015-2016
Javier Gil Quintana

4.1. Introducció

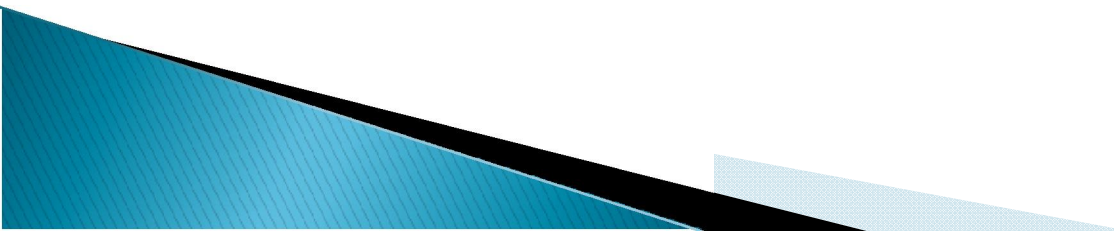
▶ Ideologia

- Sistema de **creences, valors i pràctiques socials** que configuren la manera de reflexionar sobre **la realitat**, de veure-la i d'entendre-la.
- “Dota els ciutadans que la comparteixen d'un **sentit de pertinença i d'identitat**, els fa conscients de les possibilitats i limitacions dels seus actes, estructura i normalitza els **desitjos** i, alhora, proporciona una explicació de les **transformacions** i de les conseqüències dels canvis. La ideologia implica assumpcions sobre l'ésser mateix **individual** i sobre la **relació d'aquest amb altres** col·lectius humans i amb la **societat** en general” (Torres, 1991, p. 19).
- Estructures **compartides** d'interpretació, valor i significació (Kemmis, 1998).

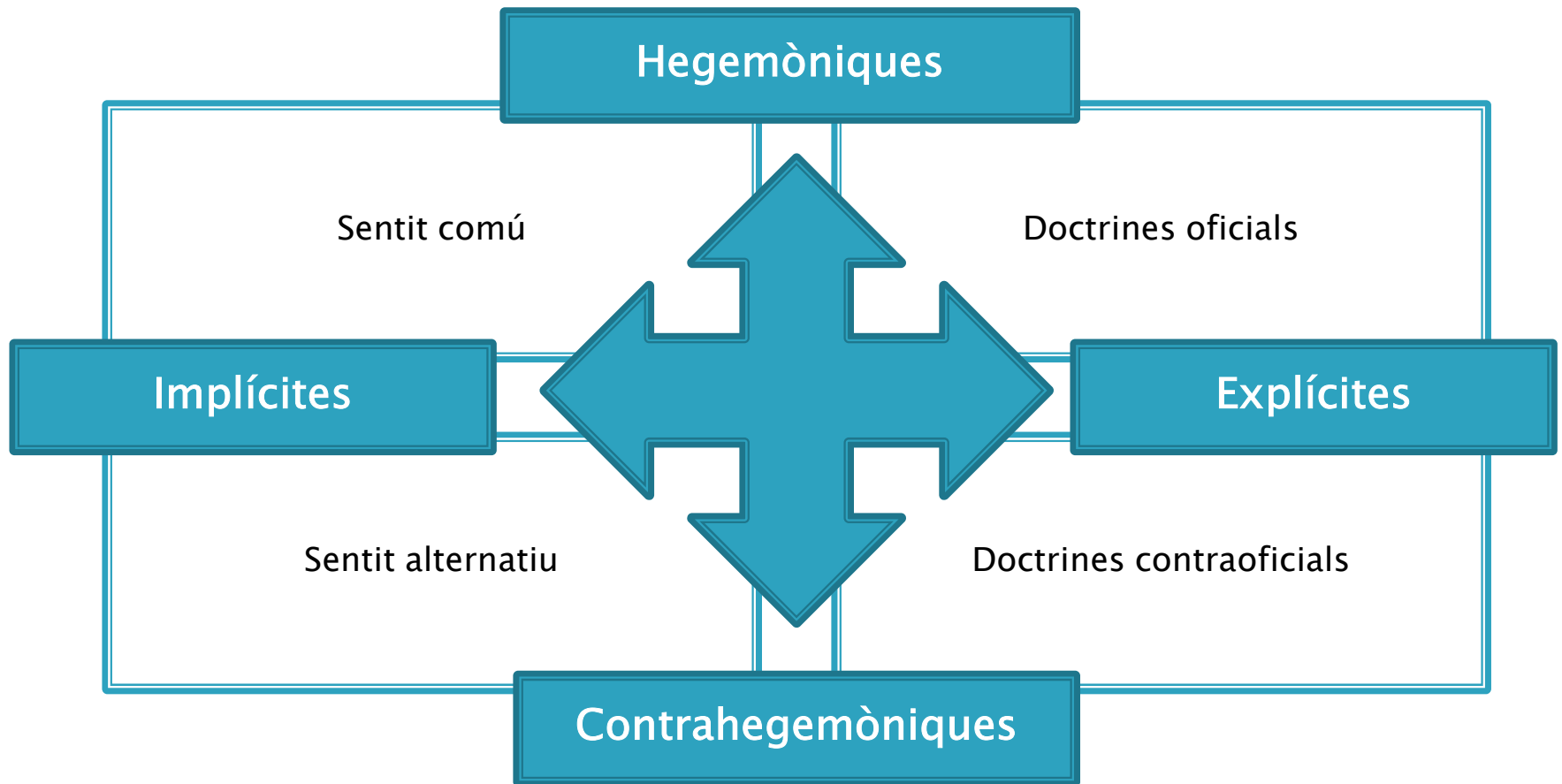
4.1. Introducció

- ▶ **Funció de la ideologia:** constitució i modelatge de formes sota les quals les persones viuen i **construeixen significativament la seua realitat**, els seus somnis, desitjos i aspiracions.
- ▶ “Una visió del món, una perspectiva sobre les coses, sobre els fets i comportaments, però sent al mateix temps conscients que aquesta concepció del món és una construcció sociohistòrica i que, per tant, és **relativa, parcial i necessita una reelaboració permanent** a fi d’evitar caure en un absolutisme que impedisca la reflexió i afavorisca la dominació dels homes i les dones” (Torres, 1991, p. 18).

4.1. Introducció

- ▶ Ideologia, visible i oculta.
 - A través del discurs
 - A través de les pràctiques
 - ▶ Si resta oculta, és difícil copsar-ne les característiques i conseqüències.
 - ▶ Si és difícil copsar-ne les conseqüències, és difícil transformar-la.
 - ▶ Ideologia oculta, tendència a reproduir-se.
-

4.1. Introducció

4.1. Introducció

▶ **Ideologia i escola: currículum ocult**

- “Funciona d’una manera **implícita** a través dels continguts culturals, de les rutines, de les interaccions i de les tasques escolars ” (Torres, 1991, p. 76).
- Fa referència a aprenentatges implícits que són assimilats pels estudiants a través del **contacte** amb altres **estudiants**, amb el **professorat** i, en general, en el procés d’**escolarització**.

4.2. Ideologies de l'educació del moviment

▶ Currículum ocult i educació física

Primeres aproximacions al currículum ocult

- Fenomenològica: Jackson, 1960
- Sociocrítica: Apple, 1975

Educació física

Bain, Kirk, Fernández-Balboa, Sparkes, Tinning, Scraton, Devís, Molina, Fraile, Barbero...

Control social, poder simbòlic i aprenentatges implícits en educació física

4.2. Ideologies de l'educació del moviment

▶ Bourdieu (1985)

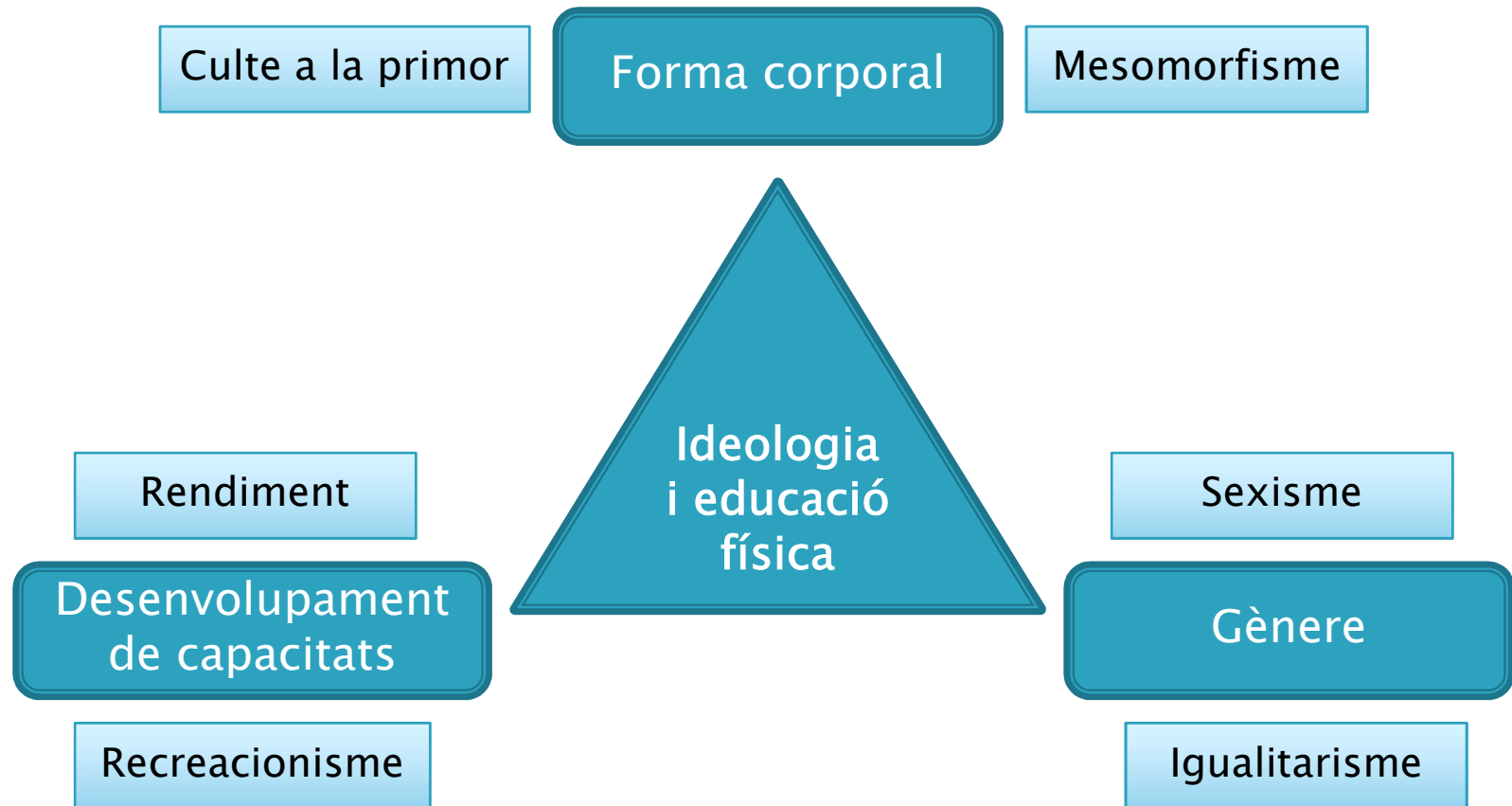
- **Habitus corporal:** disposicions corporals diferents en cada societat a partir dels seus sistemes simbòlics.
 - Es fa evident en gestos més automàtics i aparentment insignificants.
 - Depèn de la quantitat global de capital.
 - Principi generador de distinció social.

▶ Foucault (2001)

- **Cos immers en el camp polític.** Les relacions de **poder** entre persones el domen, el marquen, el sotmeten.

4.2. Ideologies de l'educació del moviment

▶ Devís, 2001

4.2. Ideologies de l'educació del moviment

▶ El gènere

- L'educació física influeix en la **construcció de la identitat de gènere**: integració d'atributs, valors, normes, comportaments, emocions, considerats com a femenins i masculins en cada context social.
- Es manifesta de manera **invisible** (Bonal, 1997).
- A través dels procediments **didàctics** i de les **accions motrius**.
- **El joc**: “funció important en l'aprenentatge de comportaments infantils, ja que **els xics i les xiques** poden comprendre i practicar les relacions entre les persones i les normes que regeixen, aquest inclou, és clar, les diverses maneres de ser i d'actuar de dones i homes” (Lobato, 2007, p. 114).

4.2. Ideologies de l'educació del moviment

▶ El gènere

- Jocs i esports, **construcció no verbal** de la identitat de gènere, pot ser de manera més beneficiosa que a través de la paraula (Subirats & Tomé, 2010).
- “A través del debat, l'alumnat pot ser que canvie la interpretació que fan del que ocorre al pati. Però **això no comporta un canvi automàtic en les actituds**. Per exemple, aquests canvis són limitats per a canviar les actituds masculines relatives a la disposició per a distribuir l'**espai** de forma equitativa o a la voluntat de **participar en jocs** que no són els seus. Així mateix, tampoc el simple debat no condueix les xiques a lluitar a fi d'imposar els seus jocs: la presa de consciència respecte a una relació de poder no condueix automàticament a la reivindicació de l'espai o dels seus propis jocs” (Subirats & Tomé, 2010, p. 136).

4.2. Ideologies de l'educació del moviment

▶ El gènere i el sexisme

- **Sexisme:** “paraula amb la qual ens referim a les desigualtats, els prejudicis, els estereotips i la discriminació existent en relació al sexe de les persones (...)” (Devís, 2001, p. 283).
- En educació física, tendència a fer **agrupaments per sexe** en activitats esportives.
- **Conseqüències** de la reiteració del sexisme: diferències en habilitats apreses, en l'ús d'espai, en la realització d'activitats socialment considerades millors/pitjors, diferent atenció del professorat...
- Pot ser beneficiós en alguns moments **aïllats**.

4.2. Ideologies de l'educació del moviment

▶ El gènere i el sexisme

◦ Sexisme en l'esport

- Forma de **socialització masculina**, d'introducció a l'estructura social dels homes (Díez, 2006).
- Àmbit **públic**, l'**èxit**, **reconeixement** social.
- Pràctica en què les dones són discriminades (Hargreaves, 1993).
- **Laboratori de masculinitat** (Bonde, 1996).
- Hui en dia, discurs que ha canviat. L'esport permet **noves construccions** d'estereotips de gènere (Mosquera i Puig, 2009).

4.2. Ideologies de l'educació del moviment

▶ El gènere i l'igualitarisme

- **Igualitarisme:** reacció al sexisme.
- **Més prop de la igualtat** promoguda per les finalitats curriculars.
- Contribueix a la **complementarietat** (Thorel-Hallez, 2011).
- Jocs mixtos, conductes **menys estereotipades** (Lobato, 2007).
- Però pot ser inoperant en la pràctica, oblidar la individualitat i provocar desigualtats (Devís, 2001).

4.2. Ideologies de l'educació del moviment

- ▶ Desenvolupament de les capacitats biològiques: **la forma corporal**

Cos: construcció social
(Freund & McGuire, 1991)

Construcció de les idees sobre el cos

- Idealització del cos com a projecte
- Incertesa sobre el concepte de cos

Cuerpos Danone.

Desnatados Danone.

4.2. Ideologies de l'educació del moviment

▶ Forma corporal

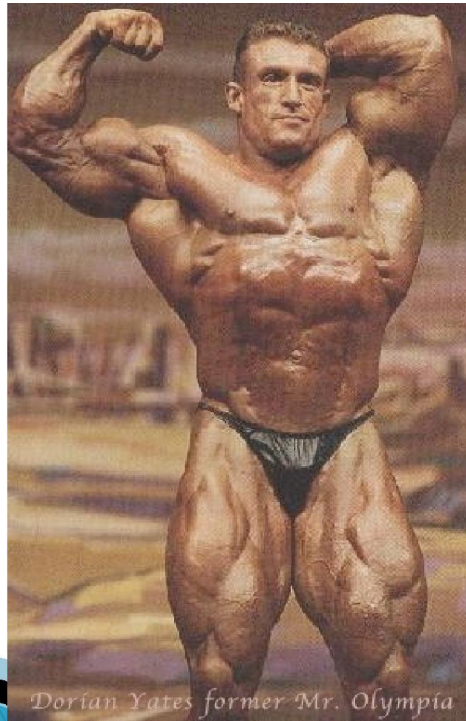
- **El culte a la primor:** es considera que les persones primes són felices i afortunades (Devís *et al.*, 1994).

4.2. Ideologies de l'educació del moviment

▶ Forma corporal

- **Mesomorfisme:** a voltes se suposa que les persones amb cos atlètic es cuiden més i fan més exercici (Devís *et al.*, 1994).

4.2. Ideologies de l'educació del moviment

▶ Forma corporal

- “El culte a la primor i el mesomorfisme són **dues cares de la mateixa moneda**. En aquest cas, la ideologia de la forma corporal” (Devís, 2001, p. 293).
- “A més, són **manifestacions ideològiques diferenciades socialment** segons el **sexe**, ja que el culte a la primor s'associa a les dones; i el mesomorfisme, als homes” (Devís, 2001, p. 293).

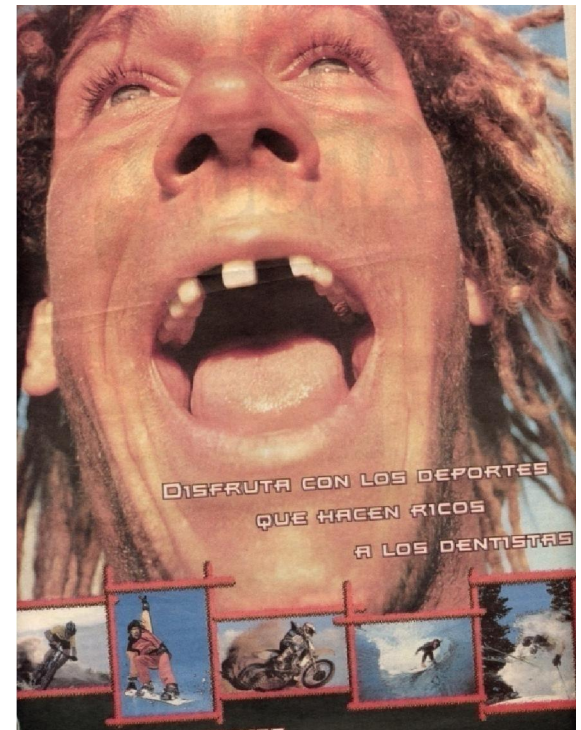

4.2. Ideologies de l'educació del moviment

- ▶ **Desenvolupament de capacitats**
 - **Ideologia del rendiment:** “es basa en el desenvolupament d'habilitats físiques en què el focus d'atenció és **l'esportista d'elit i l'alumnat més capacitats** amb la finalitat de formar equips esportius escolars d'èxit” (Devís, 2001, p. 289).
 - Sparkes (1988): entrenament, meritocràcia, racionalitat tècnica i estilisme.
 - Tinning (1993): selecció, competició, exclusió, forma física, sofriment i càrregues d'entrenament.
 - **EF:** no ha de buscar campionats de rendiment (Devís, 2001).

4.2. Ideologies de l'educació del moviment

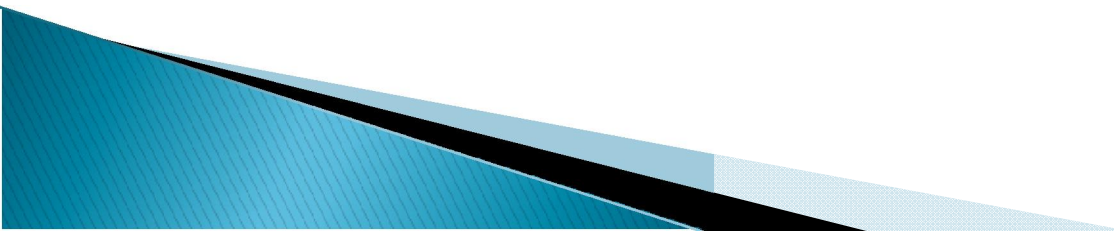
- ▶ **Desenvolupament de capacitats**
 - **Ideologia del recreacionisme:** “tendència radicalment oposada que considera la diversió com la principal raó de ser de l'educació física” (Devís, 2001, p. 289).
 - Versió antielitista, antitradicional.

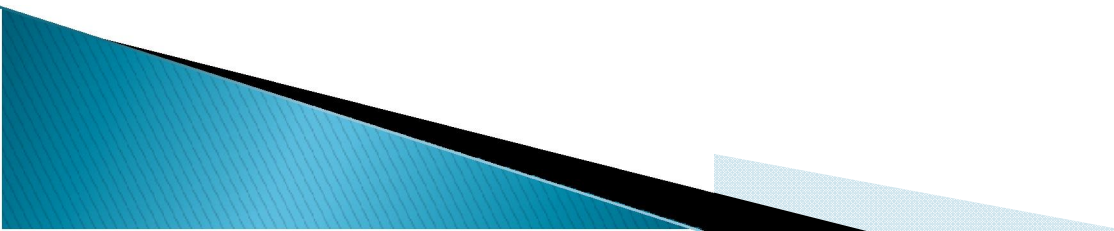
4.2. Ideologies de l'educació del moviment

▶ **Altres ideologies**

- Persones amb diversitat funcional
- Medi natural
- Consumisme
- Salut
- ...

4.2. Ideologies de l'educació del moviment

- ▶ Dilucidar ideologies en educació física: tasca **complexa, controvertida i parcial**.
 - ▶ Cal que el professorat faça **explícits** els significats ideològics implícits en la pràctica educativa.
 - ▶ **Anàlisi de pràctiques** per a fer del currículum una realitat (Bolívar, 1999).
 - ▶ Lluitar contra el **subtil però tenaç** currículum ocult (Etxebeste, 2014).
-

- ▶ “La **responsabilitat** sobre el temari ocult del nostre ensenyament ha de descansar en nosaltres, els **professors**. Hem d'intentar **comprendre** quins **missatges ocults** transmetem a través de l'ensenyament de **l'educació física**. Una vegada detectats, hem de **fer explícit** tot allò que es dóna per suposat en aquests missatges i intentar de manera activa **canviar** tot allò perquè el nostre ensenyament siga **més solidari i menys destructiu**” (Tinning, 1992, p. 153).

Referències bibliogràfiques

- ▶ Appel, M. W. (1986). *Ideología y currículo*. Madrid: Akal.
- ▶ Bolívar, A. (1999). "El currículum como ámbito de estudio", en J. M. Escudero (ed.), *Diseño, desarrollo e innovación del currículum*, p. 187-195. Madrid: Síntesis.
- ▶ Bonal, X. (1997). *Las actitudes del profesorado ante la coeducación. Propuestas de intervención*. Barcelona: Graó.
- ▶ Bonde, H. (1996). "Masculine movements. Sport and Masculinity in Denmark at the Turn of the Century". *Scandinavian Journal of History*, 21, p. 63-89.
- ▶ Bourdieu, P. (1988). *La distinción. Criterios y bases sociales del gusto*. Madrid: Taurus.
- ▶ Devís, J. (2001). "Currículum oculto y las nuevas orientaciones en el estudio del currículum en la educación física", en Vázquez (coord.), *Bases educativas de la actividad física y del deporte*, p. 277-306. Madrid: Síntesis.
- ▶ Devís, J.; Perdiguero, E.; Silvestre, A. i Peiró, C. (1994): "La representación social del cuerpo en un grupo de estudiantes de educación física", en Antonio Clemente, Gonzalo Musitu i Melchor Gutiérrez (ed.), *Intervención educativa y desarrollo humano*, p. 147-155. València: Set i Set Edicions.
- ▶ Díez, C. (2006). "Juventud y deporte. Una propuesta de cambio en la organización tradicional de la actividad deportiva". *Revista de Dialectología y Tradiciones Populares*, juliol-desembre, vol. LXI, 2, p. 129-144.
- ▶ Etxebeste, J. (2014). "Etnomotricidad: un saber indispensable para la docencia en educación física". *Acción Motriz*, 12, p. 3-4.
- ▶ Foucault, M. (1975). *Surveiller et punir*. Siglo XXI i B. Nueva.
- ▶ Freund, P. i McGuire, M. (1991). *Health, illness and the social body*. Englewoodcliffs, Nova Jersey.
- ▶ Hargreaves, J. (1993): "Promesa y problemas en el ocio y los deportes femeninos", en Barbero, J. I. (comp.), *Materiales de sociología del deporte*, Madrid.
- ▶ Jackson, P. H. (1991). *Vida en las aulas*. Madrid: Morata.
- ▶ Kemmis, S. (1998). *El currículum: más allá de la teoría de la reproducción*. Madrid: Morata.
- ▶ Lobato, E. (2007). *Juego y género. Estudio etnográfico sobre la construcción de la identidad de género en los contextos y prácticas lúdicas infantiles* (tesi doctoral), Universitat d'Oviedo.
- ▶ Mosquera, M. i Puig, N. (2009). "Género y edad en el deporte", en M. García, N. Puig i F. Lagardera (comp.), *Sociología del deporte*, p. 99-132. Madrid: Alianza.
- ▶ Thorel-Hallez, S. (2011). *De la mixité à la coéducation en danse contemporaine au collège. Analyse de l'activité d'enseignant-e-s d'éducation physique et sportive*. París: L'Harmattan.
- ▶ Tinning, R. (1992). *Educación física: la escuela y sus profesores*. València: Universitat de València.
- ▶ Torres, J. (1991). *El currículum oculto*. Madrid: Morata.
- ▶ Subirats, M. & Tomé, A. (2010). *Balones fuera. Reconstruir los espacios desde la coeducación*. Barcelona: Octaedro.